

Marokkaanse hangjongeren, normbesef en externaliserend probleemgedrag.

Een studie naar de rol van ouderlijke betrokkenheid en SES.

Naam: Miriam van Laren

Studentnummer: 1069586

Studie: Clinical Child and Adolescent Studies

Universiteit: Faculteit Sociale wetenschappen, Universiteit Leiden

Datum: 17-05-2013

Begeleider: Dhr. M. Geel

2^e Lezer:

Voorwoord

Het schrijven van een Masterthesis is een alles omvattend proces dat veel energie van mij heeft gevergd. Ik heb mezelf verdiept in de onderwerpen normbesef en externaliserend probleemgedrag maar ook in de Marokkaanse hangjeugd. Hierbij kreeg ik steeds kritisch doch rechtvaardig commentaar van mijn begeleider, Prof. Dr. Vedder en later door Dhr. M. van Geel. Daarnaast heeft het uitvoeren van het onderzoek voor een groot deel in een onderzoeksgroep plaats gevonden. Ik heb met name ook ontzettend veel geleerd van de inbreng van anderen. Om die reden wil ik mijn medestudenten bedanken voor de motiverende samenwerking en de ontvangen steun. Daarnaast wil ik ook de Marokkaanse hangjongeren op straat en in de buurthuizen bedanken voor het invullen van de vragenlijsten. Dit leek voorafgaand aan dit onderzoek een onmogelijke taak en velen verklaarden ons voor gek. Ook uit mijn eigen omgeving kreeg ik veel kreten te horen zoals: “Je bent gek!”, “Kijk maar uit hoor”, “Ik loop daar liever met een grote boog omheen”. Achteraf viel dit reuze mee. Maar ook in het contact met de Marokkaanse hangjongeren merkte ik de verbazing als we benieuwd waren naar hun verhaal. Een uitspraak van een jongeren: “ Ik ga niet meewerken aan iets waardoor we onszelf nog meer zwart gaan maken”. Deze uitspraken hebben mij doen inzien dat deze jongeren heel bewust zijn van de beeldvorming die over hun bestaat. Het lijkt dan ook bijna een selffulfilling prophecy. Het is dan ook bijzonder nodig om een tegengeluid te laten horen.

Samenvatting

Externaliserend probleemgedrag van hangjongeren is een veel voorkomend probleem in de steden (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling [RMO], 2008). Het huidige onderzoek heeft als vraagstelling: In hoeverre spelen ouderlijke controle en SES een rol bij het normbesef en zorgt deze variabele tevens voor een mediatie tussen ouderlijke controle en probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren? Om tot een beantwoording te komen hebben Marokkaanse hangjongeren, die geheel bestond uit jongens tussen 16 en 21 jaar ($M= 18.51$, $SD= 1.78$) een vragenlijst ingevuld. Hieruit blijkt dat normbesef negatief samenhangt met probleemgedrag. Daarnaast blijken SES en de ouderlijke controle in een gezin geen voorspellers te zijn van het normbesef. Ook correleert ouderlijke controle niet met het probleemgedrag en wordt om die reden niet gemedieerd door het normbesef. In vervolgonderzoek zou het verband tussen de communicatie van ouders en het ontwikkelen van normbesef onderzocht kunnen worden.

Inleiding

Het fenomeen ‘hangjongeren’ is in de media al jaren een veelbesproken onderwerp. Volgens Hazekamp (1985) is een jongere een hangjongere als hij of zij zich ‘herhaaldelijk en op bepaalde tijdstippen ophoudt met andere jongeren, in een zelfgevormde groep in een publieke ruimte in de vrije tijd buiten het gezin, werk of school om’.

Motieven om op straat te hangen zijn de behoefte aan een ruimte met weinig sociale controle, een ruimte waar jongeren niet ondergeschikt zijn aan volwassenen en een ruimte waar zij zich kunnen onderscheiden van andere groepen (Hazekamp, 1985).

De voornaamste activiteit van hangjongeren is: het onder elkaar zijn en zelf hun tijd en ruimte structureren. In deze tijd kunnen jongeren voor de deur met scooters staan en naar elkaar schreeuwen of hun rommel niet opruimen op straat. Soms blijft het niet bij deze activiteiten. Zo zijn er groepen hangjongeren die omwonenden bedreigen, bestellen of geweld plegen (Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling [RMO], 2008).

Voor hangjongeren die dit probleemgedrag laten zien in de wijk moet een oplossing worden gevonden. Veel verschillende interventieprogramma’s zijn gericht op de jeugd om zo de overlast te beperken. Deze hebben echter niet voldoende resultaat, omdat ze niet ingaan op de vaak aanwezig zijnde dieperliggende problemen die de hangjongeren hebben (RMO, 2008). Onderzoek naar de context van deze jongeren is zinvol om de problematiek beter in kaart te brengen. Hierbij wordt de aandacht specifiek gericht op Marokkaanse hangjongeren.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de term ‘externaliserend probleemgedrag’ bij hangjongeren: waarbij een omschrijving wordt gegeven van het probleemgedrag en vervolgens in welke mate het voorkomt. Daarna wordt er ingegaan op de verschillende factoren die samenhangen met het voorkomen van probleemgedrag: de aan- of afwezigheid van normbesef, de sociaal-economische status en de ouders. Ten slotte wordt omschreven wat de probleemstelling van dit onderzoek is.

Externaliserend probleemgedrag

Externaliserend probleemgedrag is probleemgedrag dat naar buiten is gericht en zich uit in agressief, delinquent en oppositioneel gedrag (Yaman, Mesman, IJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2010). In de puberteit komt veel 'externaliserend probleemgedrag' voor: meer dan de helft van de jongeren in de adolescentie raakt betrokken bij een vorm van agressief gedrag (Dekovic, Jansen & Van As, 2001; Reitz, Dekovic & Meijer, 2005). Bij adolescenten wordt dit agressieve gedrag vaker bij jongens dan bij meisjes geconstateerd. Tevens blijken in Nederland vooral jongeren van allochtone afkomst een groot aandeel te hebben in de groep die probleemgedrag vertoont. Zij komen het meest in aanraking met justitie. In 10,4 % van de gevallen betreft het Marokkaanse jongeren, gevolgd door de Antillianen met 8,8%. De autochtone groep is met 2,6 % vertegenwoordigd (CBS, 2009b). Ook bij jongeren in een achterstandssituatie is de kans op het vertonen van dit agressieve probleemgedrag groter (Van der Ploeg, 2005), met name bij de groepen criminele hangjongeren die er financieel voordeel mee willen behalen. Deze groepen hangjongeren hebben de meeste politie- en justitiecontacten en bestaan voornamelijk uit allochtonen (Beke, van Wijk & Ferwerda, 2000).

Normbesef en probleemgedrag

Probleemgedrag kan samenhangen met verschillende factoren, waaronder normbesef. 'Normbesef' betekent: het zich bewust zijn van de specifieke regels over gedrag en het hebben van een visie over de wijze waarop die zouden moeten worden nageleefd (Broekhuizen & Driezen, 2006; De Boer, 2008). De mate van normbesef bij groepen mensen bepaalt hun handelingen en gedragingen.

In iedere cultuur leren ouders in principe hun kind dit normbesef aan: ze geven hun kind de mogelijkheid te oefenen met morele regels in het eigen morele systeem (Hart & Carlo, 2005). Het kind ontwikkelt een moreel oordeel, dat ten grondslag ligt aan zijn morele functioneren. Kohlberg (1987) ontwikkelde een model met hiërarchische ontwikkelingsstadia die het kind doorloopt in zijn morele ontwikkeling: In het eerste stadium, het preconventionele stadium, worden regels en sociale verwachtingen door een autoriteitsfiguur opgelegd aan het kind. Wanneer het kind in het tweede stadium, het conventionele stadium terecht komt, zijn de regels geïnternaliseerd.

In het derde stadium, het postconventionele stadium, zijn regels en sociale verwachtingen door het kind zelf gekozen principes.

Uit onderzoek van Stams et al. (2006) is gebleken dat er een grote samenhang is bij jongeren tussen het hebben van een laag niveau van morele ontwikkeling en delinquent probleemgedrag: wanneer iemand het derde stadium van Kohlberg niet bereikt, heeft hij een grotere kans om gevoelig te zijn voor groepsdruk en om terecht te komen in antisociale situaties (Stams, Brugman, Dekovic, Rosmalen, Van der Laan & Gibbs, 2006).

Normbesef en ouderlijke controle

Ouders oefenen een grote invloed uit op hun kinderen als het gaat om hun morele ontwikkeling. Naarmate kinderen ouder worden spelen ook andere factoren mee zoals: de peergroep in de puberteit, de eisen die een school aan kinderen worden gesteld en de bredere maatschappij er omheen. Elk van deze domeinen kent haar eigen culturele normen en overtuigingen, die impact hebben op het morele functioneren. Naarmate kinderen ouder worden, brengen ze steeds minder tijd bij hun ouders en meer tijd bij leeftijdsgenoten door, wat ervoor zorgt dat deze leeftijdsgenoten steeds meer invloed hebben (Hart & Carlo, 2005). Groepen leeftijdsgenoten kunnen externaliserend probleemgedrag aanmoedigen door middel van het uitoefenen van groepsdruk. Hierdoor creëren de groepsleden met elkaar een eigen sociale norm die externaliserend probleem gedrag aanmoedigt (Patterson, Dishion & Yoerger, 2000). Daarnaast blijkt uit ander onderzoek dat de manier waarop ouders controle uit oefenen in de adolescentie wel degelijk een grote invloed heeft in de morele ontwikkeling (Patrick & Gibbs, 2012).

Sociaal-economische status en normbesef

Armoede heeft een diepgaande invloed op kinderen en het gezin waar ze uitkomen, los van hun etniciteit. In gezinnen met een laag inkomen zijn de opvoedingswaarden veel meer gericht op gehoorzaamheid en conformiteit. Gezinnen met een laag SES moeten strenger tegen hun kinderen zijn om hen te beschermen tegen gevaren van buitenaf en hun overlevingskansen te vergroten (Kotchick & Forehand, 2002). Onderzoekers constateren dat ouders met een laag SES meer geneigd zijn tot fysiek straffen en minder zicht hebben op waar hun kinderen mee bezig zijn (Bradley, Corwyn, Pipes Mcadoo & Garcia Coll, 2001). In Nederland woont het overgrote deel van de Marokkaanse jongeren in de grote steden, vaak in de wijken waar zich veel sociale en economische problemen opstapelen

(Dominquez Martinez & Vreeswijk, 2002). Een lage economische status blijkt samen te hangen met het ouderschap en de mate van betrokkenheid van ouders. De betrokkenheid van ouders kan op haar beurt weer samenhangen met het vertoonde probleemgedrag.

Ouders en probleemgedrag

De rol van de ouders bij het voorkomen van probleemgedrag bij hun kind is groot: uit meerdere studies komt naar voren dat een hoge mate van affectie en monitoring gerelateerd is aan minder probleemgedrag en dat een hoge mate van disciplineren samengaat met een hoge mate van probleemgedrag (Stevens, Vollebergh, Pels, & Crijnen, 2007).

Tevens geven verschillende onderzoeksresultaten aan dat een negatieve relatie tussen ouders en een adolescent gerelateerd is aan hogere niveaus van externaliserend probleemgedrag: slechte communicatie met ouders is een belangrijke voorspeller van delinquent gedrag bij adolescenten (Dekovic, Wissink, & Meijer, 2004).

Wel is er een verschil gevonden in de invloed van Marokkaanse ouders ten opzichte van Nederlandse ouders op hun kind: in de Marokkaanse cultuur wordt ouderlijke discipline positief gecorreleerd aan ouderlijke affectie en controle. De strengheid van Marokkaanse ouders wordt door hun kinderen gezien als een uiting van warme gevoelens en steun (Stevens et al., 2007). In Nederlandse gezinnen daarentegen werd een negatieve relatie gevonden tussen affectie en discipline. Nederlandse kinderen ervaren de ouderlijke controle als een afwijzing.

Probleemstelling

Volgens Hazekamp (1985) is de activiteit 'rondhangen op straat' op zich een bezigheid die hoort bij alle jongeren. Het probleemgedrag dat verschillende groepen hangjongeren vertonen komt niet bij alle jongeren voor. Er is nog weinig bekend over de oorzaken van dit probleemgedrag. Uit onderzoek blijkt dat een lager normbesef sterk samenhangt met probleemgedrag bij jongeren. Daarnaast hangen de normen sterk af van de groep waarin de adolescent zich begeeft. Het eigen normbesef moet goed ontwikkeld zijn om niet aan de druk van de groep toe te geven (Stams et al., 2006).

De relatie tussen normbesef en probleemgedrag is bij Marokkaanse hangjongeren in Nederland niet aangetoond. Marokkaanse jongeren wonen met name in de grote steden, vaak in wijken die in een economische problematische situatie verkeren.

Uit onderzoek blijkt dat het horen bij een minderheidsgroep en een lage economische status samenhangt met de opvoeding door de ouders (Kotchick & Forehand, 2002). De mate van ouderbetrokkenheid hangt weer samen met probleemgedrag en delinquente vrienden (Deutsch, Crockett, Wolff & Russell, 2012). Het is interessant om te onderzoeken of het probleemgedrag van Marokkaanse hangjongeren samenhangt met het gezin waar ze uit komen. Het gezin, dat een bepaald SES heeft en waar normbesef wordt ontwikkeld, maar ook de setting waarbinnen de ouders betrokken zijn bij wat de jongeren doen. In dit onderzoek zal deze samenhang worden onderzocht door de volgende centrale vraag te stellen:

In hoeverre spelen ouderlijke controle en SES een rol bij het normbesef en zorgt deze variabele tevens voor een mediatie tussen ouderlijke controle en probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren?

Om deze vraag te beantwoorden zal ik ingaan op de volgende deelvragen en hypothesen:

1. Is het normbesef van Marokkaanse hangjongeren gerelateerd aan externaliserend probleemgedrag?

Uit eerder onderzoek is gebleken dat een lager normbesef samenhangt met externaliserend probleemgedrag (Stams et al., 2006). Er is nog niet eerder onderzocht of deze relatie ook bestaat bij hangjongeren met een Marokkaanse achtergrond.

2. Voorspellen SES en oudercontrole het normbesef bij Marokkaanse hangjongeren?

Er is onderzocht dat ouders een grote rol hebben bij de morele ontwikkeling van kinderen (Hart & Carlo, 2005), maar of dit voorspelt kan worden uit de controle die ouders hebben over hun kinderen is onbekend. Tevens wordt verwacht dat SES een voorspellende waarde heeft voor normbesef bij Marokkaanse hangjongeren. Omdat eerder is gevonden dat een laag SES samenhangt met minder ouderlijke controle (Bradley, Corwijn, Pipes MCadoo, & Garcia Coll, 2001). Dit is nog niet eerder onderzocht.

3. Wordt het verband tussen ouderlijke controle en probleemgedrag gemedieerd door normbesef?

Op basis van een eerder gebleken blijkt dat hoge mate ouderlijke controle samenhangt met minder probleemgedrag (Stevens, Vollebergh, Pels, & Crijnen, 2007). De controle van ouders op wat hun adolescenten doen en het ontwikkelen van normbesef is nog niet eerder onderzocht. Wel blijkt dat de mediator normbesef samenhangt met probleemgedrag (Stams et al., 2006).

Methode

Steekproef

Voor dit onderzoek werden vragenlijsten ingevuld door 124 Marokkaanse jongeren in de leeftijd van 16 tot en met 21 jaar. De jongeren zijn afkomstig uit het gebied van de Randstad in Nederland. Uiteindelijk werden 122 vragenlijsten meegenomen in de steekproef. Er zijn uitsluitend jongens benaderd. Voor deelname dienden jongens aan twee criteria te voldoen. In de eerste plaats diende minstens één ouder van de jongere uit Marokko afkomstig te zijn. In de tweede plaats is een criterium dat een jongere minimaal 16 jaar is en niet ouder dan 21 jaar. Omdat selectie op deze criteria vooraf mondeling heeft plaatsgevonden door de onderzoekers, bleek uitsluiting naderhand hierop niet meer nodig.

De respondenten hebben een leeftijd tussen de 16 en 21 jaar ($M= 18.51$, $SD= 1.78$). Van de 120 respondenten is 98.4% moslim.

Van de jongeren volgen er 76.2% onderwijs. Hiervan doet 12.3% vmbo, 3.3% havo, 3.2% vwo, 45.9% mbo, 8.2% hbo. Aan de respondenten is tevens gevraagd bij wie ze wonen. Van de respondenten geeft 75.4% aan bij zijn vader en moeder te wonen, 15.6% bij zijn moeder, 1.6% bij pleegouders en 7.4% geeft aan een andere gezinsstructuur te hebben (bijvoorbeeld wonen bij vader of bij opa/oma).

Procedure

De onderzoekers benaderden in de maanden januari en februari van 2013 zoveel mogelijk Marokkaanse hangjongeren in verschillende grote steden in de Randstad in Nederland. De jongeren werden door groepjes van twee onderzoekers op straat aangesproken en gevraagd of zij een vragenlijst wilden invullen. Ook werden jongeren benaderd in buurthuizen en binnen organisatie die activiteiten ondernemen met (Marokkaanse) hangjongeren. Voor het benaderen van de Marokkaanse hangjeugd is een draaiboek geschreven (zie bijlage) zodat de benadering van alle jongeren consequent op dezelfde wijze gebeurde. Het duurde ongeveer 10 minuten om de vragenlijst in te vullen.

De respondenten zijn voor het invullen van de vragenlijst niet beloond. Deelname aan het onderzoek was geheel anoniem en jongeren waren vrij om te besluiten niet mee te doen.

Meetinstrumenten

Het meetinstrument dat gebruikt werd in dit onderzoek is een vragenlijst voor jongeren. De vragenlijst bestaat uit meerkeuzevragen, open vragen en vignetten. De vragenlijst is grotendeels gebaseerd op een vragenlijst die eerder werd gebruikt bij een onderzoek naar de relatie tussen normbesef en externaliserend probleemgedrag. De vragenlijst bestaat uit zes delen: externaliserend probleemgedrag, normbesef, culturele identiteit, ouderlijke controle, SES en hoeveelheid hangtijd.

De schaal voor externaliserend probleemgedrag bestaat uit 11 items afkomstig uit de jongerenvragenlijst 2009-2010 van de Universiteit Leiden. Deze lijst is samengesteld op basis van schalen uit een eerder onderzoek (Berry, Phinney, Sam & Vedder, 2006) om externaliserend probleemgedrag te meten. Een voorbeelditem is: 'Hoe vaak heb je de afgelopen periode expres de stoelen in een bus, de bioscoop of ergens anders beschadigd.'. De antwoordmogelijkheden zijn: 1 = nooit, 2 = ja, maar niet tijdens de laatste 12 maanden, 3 = één keer in de laatste 12 maanden, 4 = 2-3 keer tijdens de laatste 12 maanden, 5 = meer dan 3 keer tijdens de laatste 12 maanden. Een hoge score geeft aan dat een respondent meer externaliserend probleemgedrag vertoont. Omdat de vragenlijst is overgenomen uit ander onderzoek is al bekend dat de psychometrische kwaliteit goed is (ICSEY; Berry et al., 2006). Voor het huidige onderzoek is opnieuw Cronbach's alpha berekend. De gezamenlijke Cronbach's alpha voor de 11 items bedraagt .86.

De variabele normbesef werd gemeten aan de hand van zeven vignetten. Vijf daarvan zijn ontwikkeld door een eerdere scriptiegroep. Deze vijf zijn door onze groep aangevuld met twee nieuwe vignetten om te betrouwbaarheid te verbeteren (zie bijlage). De respondenten werd gevraagd welk cijfer zij situaties geven op een schaal van 1 ('ik vind dit gedrag niet kunnen') tot 10 ('ik vind dit gedrag wel kunnen'). In één van de vignetten is bijvoorbeeld een foto van een bushokje met een kapotte ruit zichtbaar. Bij deze foto staat de volgende situatieschets: 'Koen en zijn vrienden hangen buiten wat rond. Koen gooit een steen tegen het raam van een bushokje. Koen en zijn vrienden moeten hierom lachen. Een politie agent die het kapotte bushokje ziet geeft dit gedrag een 2.'

Vervolgens wordt de volgende vraag gesteld: ‘Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Koen en zijn vrienden? 1/2/3/4/5/6/7/8/9/10’. Tevens wordt gevraagd welk cijfer vrienden en autoriteitspersonen in de omgeving van de jongeren aan deze situatie zouden toekennen. Een hogere score op deze vragen hangt samen met een hoger normbesef. Omdat de situaties visueel zijn weergegeven en een willekeurige hoofdpersoon is gekozen, wordt het voorstellingsvermogen van de jongere over de genoemde situatie vergroot en is de situatie minder persoonlijk. Naar verwachting zal de respondent hierdoor eerlijker een mening geven (Stolte, 1994). Ook wordt de neiging tot sociaal wenselijk antwoorden zo verkleind (Wason, Polonsky, & Hyman, 2002). Om vast te stellen of normbesef een eendimensionaal begrip is, werd een factoranalyse op de zeven situaties uitgevoerd. Voor deze analyse zijn de data omgepoold, zodat een lage waarde correspondeert met een laag normbesef. Uit de Kaiser-Meyer-Olkin-test (KMO) blijkt dat de data geschikt zijn voor factoranalyse: de KMO-waarde van de data is .88. Vanaf een waarde van .70 kan men stellen dat de variabelen voldoende gemeenschappelijk hebben om een factoranalyse uit te kunnen voeren. Uit de correlatietabel blijkt dat alle zeven met elkaar samenhangen ($p < .001$). Uit de componentenmatrix blijkt bovendien dat alle zeven factoren hoog laden ($> .75$) op één factor ‘normbesef jongere’. De variabele normbesef kan hierdoor als een eendimensionale variabele worden gezien. Om vast te stellen in hoeverre de scores op de verschillende situaties met elkaar samenhangen is een betrouwbaarheidsanalyse uitgevoerd. De Cronbach’s alpha bedraagt in het huidige onderzoek .90. Dit betekent dat de scores op de verschillende situaties sterk met elkaar samenhangen.

Voor de schaal ‘ouderlijke controle’ is er gebruik gemaakt van een lijst van Stattin en Kerr schaal (2002). Er zijn vijf vragen gebruikt. Daarbij wordt niet gerept over ouderlijke controle maar over betrokkenheid van de ouders. De Cronbach’s alpha is vastgesteld voor zowel de vader als de moeder, sekse, herkomstgroep en verschillende leeftijdsgroepen. De Cronbach’s alpha ligt voor alle metingen tussen de .75 en .85. Een voorbeeld vraag is: wil jouw vader/moeder altijd dat je vertelt waar je ’s avonds bent, met wie je bent en wat jullie samen doen? Hierbij zijn de antwoordmogelijkheden: 1=nooit, 2=soms, 3=regelmatig, 3=vaak en 4= altijd.

Om de sociaal-economische status vast te stellen bij jongeren is er gebruikt gemaakt van de Family Affluence Scale van Boyce, Torsheim, Currie en Zambon (2006). Deze schaal bestaat uit vier vragen om de materiële omstandigheden thuis te meten. Een item van deze schaal is bijvoorbeeld: ‘Heb je een eigen slaapkamer?’ De vragen op deze schaal zijn meerkeuzevragen. De Cronbach’s alpha is voor deze vragenlijst lastig vast te stellen omdat het gaat om responschalen. .

Resultaten

Beschrijvende statistiek

De variabelen van het onderzoek zijn onderzocht op missende waarden, uitbijters en de verdeling. De variabelen normbesef en externaliserend probleemgedrag hebben geen missende waarden. Er is wel een extreme uitbijter op de variabele externaliserend probleemgedrag. Deze uitbijter is niet verwijderd uit het databestand maar de waarde is omgezet naar de een na hoogste waarde namelijk 3.64.

De variabele normbesef is niet normaal verdeeld maar scheef naar links ($M=8.33$, $SD=1.83$) en heeft een ook een uitbijter, zie Tabel 1. Het merendeel van respondenten in het onderzoek hebben hoge scores gehaald op de variabele normbesef. Er is voor gekozen om de uitbijter erin te laten, maar wel de waarden te kwadrateren hierdoor is de gepiektheid afgenomen.

De variabele externaliserend probleemgedrag is ook niet normaal verdeeld maar scheef naar rechts ($M=1.76$, $SD=0.65$). Dit betekent dat het grootste gedeelte van de respondenten de afgelopen 12 maanden geen externaliserend probleemgedrag heeft laten zien.

Tabel 1:
Beschrijvende gegevens van de verdeling der variabelen

	<i>N</i>	Min	Max	<i>M</i>	<i>Sx</i>	Zscheefheid	Zkurtosis
Normbesef	122	1.50	10.00	8.33	1.83	-4.51	5.81
Probleemgedrag	122	1.00	3.64	1.76	0.65	5.15	1.88
Ouderlijke controle	122	1.00	5.00	2.46	1.16	2.87	-1.43
SES	122	4.00	13.00	9.05	1.92	0.00	-0.33

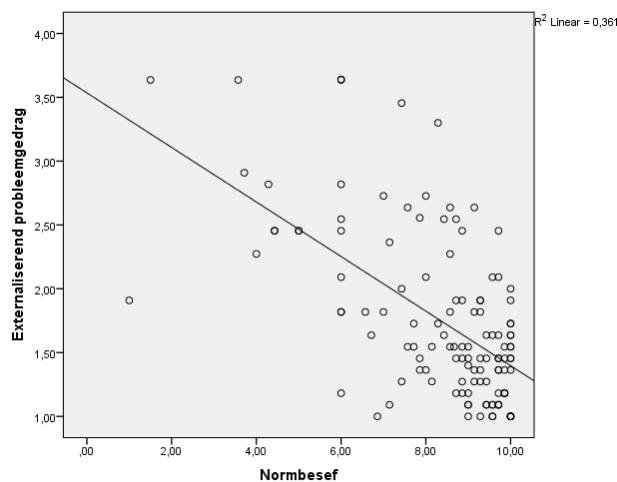
De waarde op de variabele SES is voor dit onderzoek omgezet in drie groepen, bestaande uit: een laag SES=1 ($N= 10$), een gemiddeld SES= 2 ($N=64$), een hoog SES=3 ($N=84$). De helft van de respondenten heeft een gemiddeld sociaal economisch status (52%).

Daarna volgt een hoog sociaal economische status (40%) en als laatste een laag sociaal economische status (8%). Wanneer SES wordt afgezet tegen normbesef, dan valt op dat alle drie de groepen een hoog gemiddeld normbesef hebben maar dat bij het gemiddelde SES de grootste spreiding zit. Voor de analyses is er gekozen om de gemiddelde scores op de variabele normbesef aan te houden. SES is niet lineair aan normbesef.

De variabele ouderlijke controle is normaal verdeeld ($M=2.46$, $SD=1.16$), zie Tabel 1. Aan de hand van de datainspectie kan geconcludeerd worden dat aan niet alle voorwaarden is voldaan om de statistische analyses uit te voeren. De normaliteit is geschonden ($N=122$). De resultaten moeten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

De samenhang tussen externaliserend probleemgedrag en normbesef.

Voorafgaand aan het berekenen van een correlatie wordt er onderzocht of de variabelen lineair zijn aan elkaar, zie Figuur 1. De proportie gemeenschappelijk variantie is $r^2 = .36$, dit wil zeggen dat de variabelen normbesef en externaliserend probleemgedrag 36 procent variantie gemeenschappelijk hebben. De variabelen externaliserend probleemgedrag en normbesef zijn sterk negatief gecorreleerd, ($r = -.61$, $p < .01$). Dit betekent dat wanneer externaliserend probleemgedrag toeneemt het normbesef af neemt en wanneer het normbesef hoog is het externaliserend probleemgedrag afneemt.

Figuur 1. De correlatie tussen Normbesef en Externaliserend probleemgedrag ($N=122$).

De rol van SES en ouderlijke controle bij het voorspellen van normbesef

Allereerst is onderzocht of SES en ouderlijke controle samenhangen met normbesef en of er een correlatie is tussen de twee predictoren SES en ouderlijke controle. Uit de resultaten blijkt dat de predictorvariabelen ouderlijke controle en SES laag correleren ($r=-.01$, $p=.90$). Dit is gunstig want wanneer twee predictorvariabelen zeer sterk correleren, kan er sprake zijn van multicollineariteit. De predictorvariabele ouderlijke controle correleert laag met normbesef ($r= .10$, $p= .25$). De predictorvariabele SES correleert niet met normbesef ($r=-.10$, $p=.26$).

De controle van ouders op hun kinderen heeft geen voorspellende waarde voor het normbesef van kinderen, zie Tabel 2. Uit de regressie analyse blijkt dat het normbesef van Marokkaanse hangjongeren niet voorspeld wordt door het SES van het gezin waaruit de jongeren komt, zie Tabel 2.

Tabel 2

Regressieanalyse: Normbesef dat wordt voorspeld uit ouderlijke controle en SES (N=122)

	Ongestandaardiseerde		Gestandaardiseerde			
	Coefficients		Coefficients	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>r</i>
	B	Standaard. meetfout	β (Beta)			
(Constante)	53.75	12.76				
Ouderlijke controle	2.32	2.00	.105	.247	<.247	.10
Gemiddelde SES	6.19	5.39	.104	.253	<.253	.10

Medieert normbesef het verband tussen ouderlijke controle en probleemgedrag

Er blijkt geen samenhang te zijn tussen normbesef en ouderlijke controle, maar het kan wel zo zijn dat ouderlijke controle samenhangt met probleemgedrag en normbesef hierin medieert. Om die reden is er eerst onderzocht met een enkelvoudige regressie of ouderlijke controle als predictorvariabele een voorspellende waarde heeft op externaliserend probleemgedrag. Dit blijkt niet het geval te zijn ($\beta = -.06$, $t(120) = -.60$, $p = .55$). Ten tweede blijkt er geen sprake te zijn van een significante relatie tussen de mediator normbesef en ouderlijke controle ($\beta = .11$, $t(120) = 1.16$, $p = .25$). Dit betekent dat het niet zinvol is om een multiple regressieanalyse uit te voeren om een mediatie te toetsen. Hiermee is de mediatie hypothese gefalsificeerd (Kroonenberg & Linting, 2012).

Discussie

Dit onderzoek heeft zich gericht op de samenhangende problemen die ten grondslag liggen aan het externaliserend probleemgedrag van hangjongeren. Onderzoek hiernaar kan bijdragen aan het beter in kaart brengen van de problematiek met betrekking tot hangjongeren.

De belangrijkste verklaringen werden gezocht in het SES, de ouderlijke controle in het gezin en het normbesef van de jongeren. Dit is beschreven in de hoofdvraag: ‘In hoeverre spelen ouderlijke controle en SES een rol bij het normbesef en zorgt deze variabele tevens voor een mediatie tussen ouderlijke controle en probleemgedrag bij Marokkaanse hangjongeren?’ Deze hoofdvraag is aan de hand van een aantal onderzoeksvragen beantwoord.

De eerste onderzoeksvraag is: ‘Is het normbesef van Marokkaanse hangjongeren gerelateerd aan externaliserend probleemgedrag?’ Dit is relevant omdat in eerder onderzoek is aangetoond dat er een verband is tussen probleemgedrag en normbesef. Dit verband is nog niet gevonden bij Marokkaanse hangjongeren, terwijl hangjongeren over het algemeen voor veel overlast kunnen zorgen in een wijk, door het vertonen van externaliserend probleemgedrag (RMO, 2008). Daarnaast zijn Marokkaanse jongeren in vergelijking met andere etnische groepen het meest in aanraking geweest met justitie (CBS, 2009b). Uit de resultaten blijkt dat er bij Marokkaanse hangjongeren een samenhang bestaat tussen externaliserend probleemgedrag en normbesef.

Deze relatie wordt bevestigd door eerder onderzoek, waaruit naar voren is gekomen dat er een grote samenhang bestaat tussen het hebben van een laag niveau van morele ontwikkeling en delinquent probleemgedrag (Stams et al., 2006).

Het blijkt dus dat er een samenhang is tussen normbesef en probleemgedrag. Maar wat is nu de verklaring voor het feit dat de ene jongere wel een hoog normbesef ontwikkelt en de andere niet? Hieruit komt de volgende onderzoeksvraag voort: ‘In hoeverre spelen SES en oudercontrole een rol bij het voorspellen van normbesef bij Marokkaanse hangjongeren?’ Veel Marokkaanse hangjongeren wonen in wijken van grote steden waarin veel sociale en economische problemen voorkomen. Dit heeft direct gevolg op de manier van opvoeden, zo blijkt uit eerder onderzoek (Bradley et al., 2001). Maar uit de resultaten blijkt dat factoren zoals ouderlijke controle en SES niet meespelen bij het voorspellen van normbesef. Integendeel, zelfs jongeren uit een laag SES hebben gemiddeld een even hoog normbesef als die uit een gemiddeld of hoog SES. Daarnaast blijkt uit de resultaten dat de hoogte van het SES niet samenhangt met de ouderlijke controle in het gezin. Blijkbaar wordt de mate van normbesef in de adolescentie door andere factoren bepaald. Moeders met een laag SES verschillen niet op ouderlijke controle met moeders met een hoog SES. In dit onderzoek is er onvoldoende rekening gehouden met de punten waarbij deze ouders wel van elkaar verschillen. Zo blijkt uit eerder onderzoek dat er een groot verschil is in moeder-kind interacties en verbaal gedrag tussen moeders met een laag en hoog SES. Moeders met een hoog SES praten meer en langer en zijn meer specifiek in hun taalgebruik en vragen meer respons van hun kinderen (Hoff-Ginsberg & Tardif, 1995). Deze vaardigheden blijken in het onderzoek van Patrick en Gibbs (2012) erg van belang te zijn. Ouders die hun teleurstelling laten blijken en de consequenties van gedrag bespreken met hun adolescenten hing samen met het ontwikkelen van een morele identiteit. De communicatie tussen ouder en kind in gezinnen met een verschillend SES is niet gemeten en kan een verklaring zijn voor het niet vinden van een samenhang. Uit ander onderzoek blijkt dat zowel monitoring als affectie samenhangen met minder probleemgedrag (Stevens, Vollebergh, Pels, & Crijnen, 2007).

Hiermee hangt de laatste onderzoeksvraag samen: ‘Wordt het verband tussen ouderlijke controle en probleemgedrag gemedieerd door normbesef?’ De mate van normbesef krijgt een kind van huis uit mee (Hart & Carlo, 2005). Dit zou kunnen betekenen dat wanneer er weinig betrokkenheid en controle is vanuit het gezin, het kind minder normbesef leert en daardoor meer probleemgedrag laat zien. De resultaten daarentegen laten zien dat ouderlijke controle noch normbesef noch probleemgedrag voorspelt bij Marokkaanse hangjongeren.

Er bestaat wel een verband tussen normbesef en probleemgedrag, maar dit is niet relevant in dit verband. Een mogelijke verklaring voor het niet vinden van een mediërende samenhang is dat de band tussen ouder en kind niet is gemeten. Kinderen die een goede band hebben met hun ouders kunnen zich voorstellen hoe hun ouders zullen reageren wanneer zij probleemgedrag laten zien en willen dit voorkomen. Een goede relatie heeft invloed op de keuze die een adolescent maakt en zorgt er ook voor dat de adolescent die in aanraking komt met leeftijdsgenoten die probleemgedrag vertonen (Gorman-Smith, Tolan, & Henry, 2000).

Implicaties voor de praktijk

De resultaten van dit onderzoek zijn van belang voor de aanpak van Marokkaanse hangjongeren op straat. De mate van normbesef blijkt een deel van het externaliserend probleemgedrag onder Marokkaanse hangjongeren te verklaren. Dit gegeven brengt de problematiek van Marokkaanse hangjongeren beter in kaart en kan gebruikt worden bij het maken van interventieprogramma's. Het normbesef van een adolescent heeft niets te maken met het SES of de controle die ouders uitoefenen over waar hun kind mee bezig is. Er blijkt meer nodig te zijn om normbesef te ontwikkelen, zoals het benadrukken van de consequenties van het gedrag van een kind op het slachtoffer. Wanneer ouders hier herhaaldelijk op wijzen, zal het kind de normen van de ouders internaliseren. Het kind ontwikkelt hierdoor empathie en schuldgevoel. Deze manier van inductieve disciplineren zorgt voor een hogere moraalidentiteit (Patrick & Gibbs, 2012).

Om die reden is het van belang om ook ouders te betrekken bij de problematiek van hangjongeren die in de buurt voor overlast zorgen. Niet om hen te veroordelen, maar met name om hen handvatten te bieden in het begeleiden van de morele ontwikkeling in de adolescentie.

Beperkingen van het onderzoek

Bij het interpreteren van de resultaten van het onderzoek moeten enkele kanttekeningen worden geplaatst. Allereerst zijn de deelnemers aan dit onderzoek niet geworven in alle grote steden van Nederland. Uiteindelijk is geworven in: Gouda, Leiden, Utrecht, Rotterdam, Den Haag, Dordrecht en Alphen a/d Rijn. Hierdoor zijn de antwoorden van deze respondenten niet geheel representatief voor de etnische groep waar ze deel van uitmaken en kunnen daardoor niet zomaar gegeneraliseerd worden naar de gehele populatie.

Daarnaast is gebleken dat niet altijd aan de voorwaarde van een normaalverdeling van de variabelen is voldaan. Een scheve verdeling van normbesef en externaliserend probleemgedrag zou de resultaten enigszins vertekend kunnen hebben.

Er is een kans dat de vragenlijsten van het onderzoek sociaal wenselijk zijn ingevuld. Opvallend was dat de Marokkaanse hangjongeren regelmatig aangaven het niet te begrijpen dat alleen Marokkaanse jongeren voor dit onderzoek werden gevraagd en zich afvroegen of dit te maken had met hun slechte naam. Daarnaast werd de vragenlijst veelvuldig in het bijzijn van leeftijdsgenootjes of vriendjes ingevuld, waardoor het niet altijd te vermijden was dat er bij elkaar werd afgekeken. Dit gegeven maakt het lastig om normbesef te meten.

Het toekennen van een cijfer aan bepaald gedrag in een situatie wordt beïnvloed door wat anderen hiervan vinden. Daarnaast wordt niet het daadwerkelijke gedrag in die situatie gemeten. Het normbesef wordt vaak gemeten vanuit het perspectief van de adolescent zelf (Hart & Carlo, 2005). Maar het zou erg interessant zijn om gedrag in morele situaties te laten meten door observatoren, vanwege het feit dat situatiefactoren een belangrijke rol spelen, zelfs een grotere dan morele opvattingen. Want soms is de situatie nu eenmaal sterker dan het moraal (Kohnstamm, 2002). Dit is lastig uitvoerbaar doordat de hangjongeren waarschijnlijk niet het typische gedrag laten zien, vanwege het feit dat ze bekeken worden. Daarnaast moeten observatoren getraind worden om systematisch hetzelfde te observeren (Hart & Carlo, 2005).

Suggesties voor vervolg onderzoek

Tijdens het onderzoek is er geen affectie en communicatie tussen ouder en kind gemeten. Maar uit eerder onderzoek blijkt dat naast monitoring de affectie van ouders voor hun kinderen een essentiële rol speelt (Stevens, Vollebergh, Pels & Crijnen, 2007). Zo is een slechte communicatie een voorspeller van delinquent gedrag bij adolescenten (Dekovic, Wissink & Meijer, 2004). Daarnaast blijken de ouders een belangrijke rol te spelen in het ontwikkelen van morele identiteit tijdens de adolescentie (Hart & Carlo, 2005), niet alleen door te controleren wat de adolescent doet, maar ook door verwachtingen uit de spreken (Patrick & Gibbs, 2012). Het meten van opvoedingsvaardigheden kwam in het onderzoek niet naar voren, maar kan wel bijdragen aan het antwoord op de onderzoeksvraag wat er bijdraagt aan het ontwikkelen van normbesef en het voorkomen van probleemgedrag. Dit zou dan ook een goede suggestie zijn voor vervolgonderzoek.

Ook zou het normbesef in een kwalitatief onderzoek onderzocht kunnen worden, waarbij men vraagt om de achterliggende reden(en) van bepaalde gedragingen.

Hierdoor wordt het begrip ‘normbesef’ waarschijnlijk beter geoperationaliseerd. Daarnaast zou het daadwerkelijk observeren van het gedrag een toegevoegde waarde hebben. Dit maakt het mogelijk om het gedrag te vergelijken met de redenering die erachter zit. Bovenal moet men rekening houden met culturele verschillen in de manier van opvoeden en moet men het besef hebben dat er ook veel overeenkomsten zijn in het aanleren van wat goed en kwaad is. De westerse samenleving heeft andere waarden en normen wat betreft het contact dat er tussen kinderen en ouders bestaat, dan de niet-westerse. Belangrijk is om Marokkaanse gezinnen en hun kinderen in hun waarde te laten, maar hen wel bewust te maken van feit dat communiceren en het redeneren over morele kwesties belangrijk zijn in de puberteit. Maar dit zijn eigenlijk vaardigheden die in alle gezinnen met pubers van belang zijn.

Referenties

- Beke, B. M. W. A., Wijk, A. Ph. van. & Ferwerda, H. B. (2000). *Jeugdcriminaliteit in groepsverband ontrafeld; tussen rondhangen en bendevoorming*. Amsterdam, Nederland: SWP
- Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D. & Vedder, P. (Eds.). (2006). *Immigrant youth in cultural transition: Acculturation, identity and adaptation across national contexts*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Boer, M. de (2008). *Culturele diversiteit in opvattingen over misdaad en straf onder leerlingen van het VMBO*. Den Haag, Nederland: Boom Juridisch Uitgevers.
- Boyce, W., Torsheim, T., Currie, C. & Zambon, A. (2006). Family Affluence Scale as a measure of national wealth: Validation of an adolescent self report measure. *Social indicators research Springer*, 78, 473-487. doi: 10.1007/s11205-005-1607-6
- Bradley, R. H., Corwyn, R. F., Pipes McAdoo H. & Garcia Coll, C. (2001). The home environments of children in the United States part I: Variations by age, ethnicity, and poverty status. *Child Development*, 72, 1844-1867.
- CBS (2009b). Aanraking politie wegens gewelddelict: jongeren 12 tot 15 jaar. Verkregen op 28 januari 2012, van <http://jeugdmonitor.cbs.nl/nl-NL/menu/indicatoren/justitie/wegens-gewelddelict.htm?showindicatoren=true>
- Deutsch, A. R., Crockett, L. J., Wolff, J. M. & Russell, S.T. (2012). Parent and peer pathways to adolescent delinquency: Variations by ethnicity and neighborhood context. *Journal Youth Adolescence*, 41, 1078-1094. doi: 10.1007/s10964-012-9754-y
- Dekovic, M., Wissink, I. B. & Meijer, A. M. (2004). The role of family and peer relations in adolescent antisocial behavior: Comparison of four ethnic groups. *Journal of Adolescence*, 27, 497-514. doi: 10.1016/j.adolescence.2004.06.010
- Dominquez Martinez, S. & Vreeswijk, A. (2002). *Ruimtelijke concentratie van allochtonen*. In J. Veenman (Red.), *De toekomst in meervoud. Perspectief op Multicultureel Nederland* (p. 39-55). Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Gorman-Smith, D., Tolan, P. H., & Henry, D. B. (2000). A developmental-ecological model of the relation of family functioning to patterns of delinquency. *Journal of Quantitative Criminology*, 16, 169-198. doi: 10.1023/A: 1007564505850
- Hart, D., Carlo, G. (2005). Moral development in Adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 15, 223-233. doi: 10.1111/j.1532-7795.2005.00094.x

- Hazekamp, J. (1985). *Rondhangen als tijdverdrijf. Over het onder-elkaar-zijn van jongens en meisjes in de vrije tijd*. Amsterdam, Nederland: VU uitgeverij. Hoff-Ginsberg, E., & Kohnstamm, (2002). *Kleine ontwikkelingspsychologie III: de adolescentie*. Houten, Nederland: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Kotchick, A. & Forehand, R. (2002). Putting parenting in perspective: A discussion of the contextual factors that shape parenting practices. *Journal of Child and Family Studies*, *11*, 255-269. doi: 1062-1024/02/0900-0255/0
- Kroonenberg, P. M., & Linting, M. (2012). *Multiple regression for students*. Leiden: Child & Family Studies, Leiden University.
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (2008). *Tussen flaneren en schofferen: Een constructieve aanpak van het fenomeen hangjongeren*. Amsterdam, Nederland: SWP Amsterdam.
- Patterson, G. R., Dishion, T. J., Yoerger K. (2000). Adolescent growth in new forms of problem behavior: Macro- and micro-peer dynamics. *Prevention Science*, *1*, 3-13
- Patrick & Gibbs (2012). Inductive discipline, parental expression of disappointed expectations, and moral identity in adolescence. *Journal Youth Adolescence*, *41*, 973-983. doi: 10.1007/s10964-011-9698-7
- Ploeg, J.D. van der. (2005). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam, Nederlands: Lemniscaat.
- Stams, G. J., Brugman, D., Dekovic, M., Rosmalen, L. van., Laan, P. van der. & Gibbs, J.C. (2006). The moral judgment of juvenile delinquents: A Meta-Analysis. *Journal Abnormal Child Psychology*, *34*, 697-713. doi:10.1007/s10802-006-9056-5
- Stattin & Kerr (2000). Parental Monitoring: A reinterpretation. *Child development*, *71*, 4, 1072-1085. doi: 10.1111/1467-8624.00210
- Tardif, T. (1995). Socioeconomic status and parenting. In M.H. Bornstein (Ed.) *Handbook of parenting: Biology and ecology of parenting* (Vol. 2, pp. 161-188). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Reitz, E., Dekovic, M. & Meijer, A. M. (2005). The structure and stability of externalizing and internalizing behavior during early adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *34*, 577-588.
- Stevens, G. W. J. M., Vollebergh, W.A.M., Pels, T.V.M. & Crijnen, A.A.M. (2006). Parenting and internalizing and externalizing problems in Moroccan immigrant youth in the Netherlands. *Journal of Youth and Adolescence*, *36*, 675-695. doi: 10.1007/s10964-006-9112-

- Stolte, F. (1994). The context of satisficing in Vignette Research. *Journal of Social Psychology, 134*, 727-733. doi:10.1080/00224545.1994.9923007
- Yaman, A. Mesman, J., Ijzendoorn, M., & Bakermans-Kranenburg, M. (2010). Perceived family stress, parenting efficacy, and child externalizing behaviors in second-generation immigrant mothers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 45* (4), 505-512. doi: 10.1007/s00127-009-0097-2
- Wason, K.D., Polonsky, M.D., & Hyman, M.R. (2002). Designing vignette studies in marketing. *Australian Marketing Journal, 10*, 41-58. doi:10.1016/S1441-3582(02)70157-2

Bijlage 1: Vragenlijst

Vragenlijst

Met de onderstaande vragen willen we graag iets meer te weten komen over jou en je achtergrond. Kruis duidelijk het hokje aan dat voor jou het meest van toepassing is. Je mag altijd maar een hokje aankruisen! Bij sommige vragen moet je iets op de stippellijn schrijven.

1. Hoe oud ben je?

..... jaar.

2. Ik ben een

Jongen

Meisje

3. Ga je naar school?

Ja

Nee

Praktijkonderwijs	VMBO	MBO	Havo	Vwo	HBO/WO
☐ Onderbouw	☐ Basis	☐ niveau 1	☐ Klas 3	☐ Klas 3	☐ HBO
☐ Bovenbouw	☐ Kader	☐ niveau 2	☐ Klas 4	☐ Klas 4	☐ WO
	☐ TL	☐ niveau 3	☐ Klas 5	☐ Klas 5	
		☐ niveau 4		☐ Klas 6	

4. Waar ben je geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

5. Waar is je vader geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

6. Waar is je moeder geboren?

Marokko

Nederland

Anders namelijk.....

7. Wat is je godsdienst?

Christen

Hindoe

Boeddhist

Moslim

Joods

Geen

Anders, namelijk.....

8. Welke omschrijving past het beste bij de buurt waarin je woont?

- 0 Ik woon in een buurt met vrijwel allemaal Nederlanders.
- 0 Ik woon in een buurt waarin de meerderheid van de bewoners Nederlands is.
- 0 Ik woon in een buurt met een mengeling van Nederlanders en immigranten.
- 0 Ik woon in een buurt waarin de meerderheid van de bewoners immigrant is.
- 0 Ik woon in een buurt met vrijwel allemaal immigranten.

9. Bij wie woon jij?

- 0 Bij mijn vader en moeder.
- 0 Bij mijn moeder.
- 0 Bij mijn vader.
- 0 Bij pleegouders.
- 0 Bij mijn opa en of oma.
- 0 Anders, namelijk.....

10. Hebben je ouders/verzorgers een auto?

- 0 Nee
- 0 Ja, één
- 0 Ja, twee of meer

11. Heb je een eigen slaapkamer?

- 0 Nee
- 0 Ja

12. Hoeveel computers staan er bij jou thuis?

- 0 Geen
- 0 één
- 0 Twee
- 0 meer dan twee

13. Hoe vaak ben je in de laatste 12 maanden met je familie of met je ouders op vakantie geweest:

- 0 Niet
- 0 één keer
- 0 Twee keer
- 0 Meer dan twee keer

14. Hoe vaak ben je op straat met vrienden aan het chillen (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Minder dan 2 dagen per week

3 tot 4 dagen per week

4 tot 5 dagen per week

Meer dan 5 dagen per week

15. Hoeveel uren per dag ben je met vrienden aan het chillen op die dagen (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Minder dan 2 uur per dag

2 tot 4 uur per dag

4 tot 6 uur per dag

Meer dan 6 uur per dag

16. Welk dagdeel ben je het meeste op straat te vinden (buurthuis zonder toezicht mag bijvoorbeeld ook)?

Ochtend

Middag

Avond

Nacht

Veel jongeren zijn wel eens betrokken geweest bij een vervelende gebeurtenis. Wij willen graag weten hoe vaak deze gebeurtenissen voorkomen. Ben jij weleens betrokken geweest bij een van de volgende gebeurtenissen, en zo ja, hoe vaak? Kruis het hokje aan dat voor jou van toepassing is.

	Heb je wel eens te maken gehad met de volgende gebeurtenissen?	Nooit	Ja, maar niet tijdens de laatste 12 maanden.	Eén keer in de laatste 12 maanden.	2-3 keer tijdens de laatste 12 maanden	Meer dan 3 keer tijdens de laatste 12 maanden.
17.	Een heftige ruzie met een leerkracht.	0	0	0	0	0
18.	Uit de klas gestuurd zijn, omdat je iets had gedaan dat niet mocht.	0	0	0	0	0
19.	Gevochten met iemand.	0	0	0	0	0
20.	Iets in een winkel gepakt zonder te betalen.	0	0	0	0	0
21.	Expres de stoelen in een bus, de bioscoop of in een andere openbare ruimte kapot gemaakt.	0	0	0	0	0
22.	Expres een ruit kapot gegooid, een bushokje vernield of iets anders op straat kapot gemaakt.	0	0	0	0	0
23.	Gescholden tegen een leerkracht.	0	0	0	0	0
24.	Iemand bedreigd, bijvoorbeeld door te zeggen dat je zult gaan slaan.	0	0	0	0	0
25.	Niet betaald voor de bioscoop, de bus of de trein.	0	0	0	0	0
26.	Een andere scholier gepest.	0	0	0	0	0
27.	In aanraking geweest met de politie.	0	0	0	0	0

In hoeverre kloppen de volgende uitspraken over jouw ouders en hoe betrokken ze zijn bij jou leven?

		Nooit	Soms	Regelmatig	Vaak	Altijd
28.	Heb je toestemming van je vader/moeder nodig om op een doordeweekse avond tot laat weg te blijven?	☐	☐	☐	☐	☐
29.	Moet je het eerst aan je vader/moeder vragen voordat je samen met je vrienden kan beslissen wat jullie gaan doen op een zaterdagavond?	☐	☐	☐	☐	☐
30.	Als je 's avonds tot laat bent weg geweest wil je vader/moeder dan dat je uitlegt wat je hebt gedaan en met wie je samen was?	☐	☐	☐	☐	☐
31.	Wil jouw vader/moeder altijd dat je vertelt waar je 's avonds bent, met wie je bent en wat jullie samen doen?	☐	☐	☐	☐	☐
32.	Voordat je op een zaterdagavond weg gaat, wil jouw vader/moeder dan dat je vertelt waar je naar toe gaat en met wie?	☐	☐	☐	☐	☐

De volgende vragen gaan over jouw culturele achtergrond en hoe jij je daarbij voelt. Kruis in de hokjes aan wat het meeste bij jou past. Als jij of je ouders uit een land komen dat niet in de lijst staat kun je dat land op de stippellijn invullen.

33. Ik voel me:

- 0 Nederlander
- 0 Marokkaan
- 0 Antiliaan
- 0 Surinamer
- 0 Anders namelijk.....

34. De vrienden waarmee ik op straat ben (buurthuis zonder toezicht mag ook) zijn:

- 0 Nederlander
- 0 Marokkaan
- 0 Antiliaan
- 0 Surinamer
- 0 Anders namelijk.....

(Bij deze vraag mag je meerdere antwoorden aankruisen)

35. Mijn vriendengroep waarmee ik op straat ben bestaat uit:

- 0 Minder dan vijf personen
- 0 5 tot 10 personen
- 0 Meer dan 10 personen

Het antwoord dat jij bij vraag 33 hebt aangekruist, noemen wij jouw "culturele achtergrond." Je kunt hier dus aan denken wanneer we het in de volgende vragen hebben over jouw cultuur en achtergrond.

		Helemaal oneens	Beetje oneens	Weet niet/ Neutraal	Beetje eens	Helemaal eens
36.	Ik voel me deel van de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
37.	Ik ben trots dat ik een Marokkaan ben.	0	0	0	0	0
38.	Ik ben blij dat ik Marokkaans ben.	0	0	0	0	0
39.	Ik voel me deel van de Nederlandse cultuur.	0	0	0	0	0
40.	Ik ben trots Nederlander te zijn.	0	0	0	0	0
41.	Ik ben blij dat ik Nederlander ben.	0	0	0	0	0
42.	Ik schaam me dat ik deel uitmaak van de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
43.	Het zit me niet lekker dat ik Marokkaans ben.	0	0	0	0	0
44.	Ik vind het fijn om deel te nemen aan de Marokkaanse cultuur.	0	0	0	0	0
45.	Dat ik een Marokkaan ben geeft me een goed gevoel.	0	0	0	0	0

De volgende plaatjes gaan over het gedrag van jongeren in bepaalde situaties. Het is de bedoeling dat jij het gedrag van de jongeren een cijfer van 1 t/m 10 geeft. Hieronder is weergegeven wat de cijfers betekenen. Wij willen graag weten wat jij denkt dat andere mensen het gedrag geven en wat jij zelf geeft. Lees de verhaaltjes rustig door, bekijk het plaatje en denk goed na over het cijfer dat jij geeft

CIJFERS

Je vindt het gedrag op de plaatjes:

Niet kunnen

1

Weet ik niet

5

Wel kunnen

10

SITUATIE 1

Koen en zijn vrienden hangen buiten wat rond. Koen gooit een steen tegen het raam van een bushokje. Koen en zijn vrienden moeten hier erg om lachen.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?
JA/NEE

Een politie agent die het kapotte bushokje ziet geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Koen en zijn vrienden?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- c. Welk cijfer zou Koen zelf geven voor zijn gedrag?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

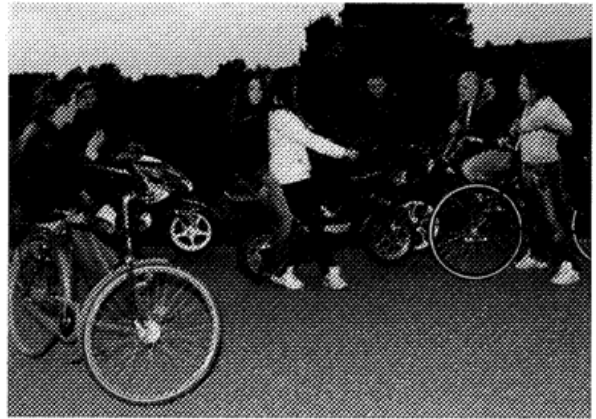
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 2

Mevrouw Smit heeft al een tijdje last van een groepje jongeren die 's avond voor haar deur een hoop lawaai maken. Ze roken, hangen wat rond, schreeuwen veel en rijden rondjes op hun scooter.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

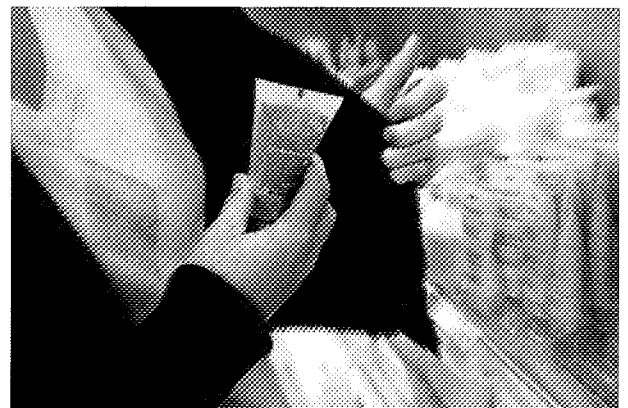
(streep door wat niet van toepassing is)

Mevrouw Smit en andere buurtbewoners geven dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van het groepje jongeren?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden deze jongeren zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 3

Dounia en Louisa lopen samen door de winkel en nemen zonder te betalen make-up mee: ze stelen het. Wanneer ze naar buiten lopen bekijken ze hun buit.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De winkel eigenaar die dit ziet als diefstal geeft dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan het gedrag van Dounia en Louisa?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zouden Dounia en Louisa zelf geven voor hun gedrag?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 4

Een groepje leerlingen maakt regelmatig een zooi in de wc's op school. Ze bekladden de muren, draaien de kraan open en gooien wc papier op de vloer.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De docenten op school geven dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het groepje leerlingen?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- c. Welk cijfer zou het groepje leerlingen zelf voor hun gedrag geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 5

Melvin en Levy hebben flinke ruzie met elkaar. Melvin staat er al om bekend dat hij een agressieve jongen is. Melvin geeft Levy een klap en duwt hem op de grond.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De ouders van Levy geven dit gedrag een 2.

- b. Welk cijfer geef jij aan Melvin?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- c. Welk cijfer zou Melvin zelf voor zijn gedrag geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?

1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?

SITUATIE 6

Op het schoolplein hoor je opeens geschreeuw. Een populair groepje leerlingen is een meisje uit jouw klas aan het uitschelden. Je kent haar niet zo goed; ze is wat stil en teruggetrokken.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De leraar wiskunde die dit ziet gebeuren, geeft dit gedrag een 3.

- b. Welk cijfer geef jij aan het groepje leerlingen die dit meisje uitschelden?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou dit groepje zelf voor hun gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

SITUATIE 7

Martin is een sterke, impulsieve jongen die gemakkelijk ruzie krijgt met anderen. Soms wordt hij zonder duidelijke reden agressief en dan reageert hij dat af op mensen die minder sterk zijn dan hij.

- a. Heb jij zelf zo'n situatie of een vergelijkbare situatie wel eens meegemaakt?

JA/NEE

De conciërge op school ziet dit wel eens gebeuren en geeft dit gedrag een 1.

- b. Welk cijfer geef jij aan Martin?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- c. Welk cijfer zou Martin zelf voor zijn gedrag geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- d. Welk cijfer zou een volwassene die voor jou belangrijk is (en naar wie jij luistert) geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10
- e. Welk cijfer zouden jouw vrienden geven?
1/2/3/4/5/6/7/8/9/10

Dankjewel voor het invullen!

Bijlage 2: Draaiboek masterproject normbesef Marokkaanse hangjongeren

1. Welke definitie hanteren wij voor een hangjongere:

Volgens Hazekamp (1985) is een jongere een hangjongere als het zich “herhaaldelijk en op bepaalde tijdstippen ophoudt met andere jongeren, in een zelfgevoerde groep in een publieke ruimte in de vrije tijd buiten het gezin, werk of school om”. Deze definitie zal binnen dit onderzoek aangehouden worden. Daarnaast zal de hangjongere een woonplek moeten hebben, hij mag geen zwerfjongere zijn.

2. Hoe respondenten verzamelen:

We verzamelen jongeren o.a. door de straat op te gaan. Daarnaast zullen er ook hangjongeren verzameld worden door langs buurthuizen te gaan, organisaties en via gatekeepers. Deze gatekeepers betreffen jongeren die ingang hebben tot groepen Marokkaanse jongeren die op straat hangen. De data wordt verzameld in tweetallen. Er zal begin februari een tussentijdse evaluatie plaats vinden waarin we bekijken hoeveel respondenten wij inmiddels hebben. Irene vat samen hoe het met het respondenten verzamelen stuk gaat.

3. Hoe spreken we jongeren aan om deel te nemen aan het onderzoek?

We hebben twee Marokkaanse jongeren geïnterviewd van 16 en 17 jaar oud. Zij hebben ons van tips voorzien hoe we het beste een groep Marokkaanse (hang)jongeren kunnen benaderen. Aan de hand van deze tips en het lezen van het boek ‘Hangjongeren, 99 tips voor buurtbewoners en voorbijgangers’ (Kaldenbach, 2008) hebben wij ons voorbereid.

Plan:

We gaan altijd met zijn tweetjes de straat op, nooit alleen (gouden regel). Beide onderzoekers zullen in eerste instantie contact leggen met de hangjongeren. Dit gebeurt door een vriendelijke groet. Door respect te tonen naar de groep toe, kun je dit eerder terugverwachten. Daarom zullen we eerst vragen of we iets mogen vragen aan hun. Als dit toegelaten wordt gaan we uitleggen dat we onderzoek doen naar jongeren die zich soms wel eens op straat bevinden, maar ook in buurthuizen. We vertellen dat we al genoeg weten over bepaalde groepen jongeren, maar dat we graag wat meer willen weten over specifiek Marokkaanse jongeren. We zijn benieuwd hoe jullie over bepaalde dingen denken. Dit geeft ons meer inzicht in wat jullie bijvoorbeeld bezig houdt, waardoor we in de toekomst wellicht kunnen meedenken met jullie over bepaalde kwesties. Er wordt ook benoemd dat dit onderzoek vanuit de Universiteit Leiden wordt uitgevoerd en ons afstudeeronderzoek zal zijn. We zeggen dat we erg blij zijn als ze ons zouden kunnen helpen bij het serieus invullen van een vragenlijst. Er wordt benadrukt dat er geen foute antwoorden mogelijk zijn, het gaat echt om je mening.

Let op: vragen van jongeren kunnen beantwoordt worden, maar we leggen niet alle onderzoeksvariabelen uit binnen het onderzoek. Hou het globaal, maar wel duidelijk.

4. Harde grenzen

Wanneer stoppen we met data verzamelen bij een hanggroep

- Als je je geïntimideerd voelt (schelden, vrouwonvriendelijke opmerkingen)
- Als je je onveilig voelt (door bijvoorbeeld te korte fysieke afstand, bedreiging)
- Als materialen worden vernield door jongeren (bijvoorbeeld clipboard, pennen, vragenlijsten)
- Dermate desinteresse voor het onderzoek, we gaan niet pushen voor een vragenlijst

5. Organisatorische aandachtspunten

- Checken of de vragenlijst serieus wordt ingevuld (benadrukken)
- Checken of de vragenlijst in zijn geheel is ingevuld (bij inleveren doorkijken)
- Zeggen dat er geen foute antwoorden bestaan.
- Jongeren niet met elkaar vragenlijsten laten invullen.

6. Waar respondenten verzamelen:

- Gouda (op straat, Miriam & Danielle)
- Leiden (op straat, Irene & Naomi)
- Utrecht (Danielle, taal Capabel)
- Den Haag (Verunica op straat, via gatekeeper)
- Alphen a/d Rijn (Danielle, via gatekeeper)
- Rotterdam-Zuid (Verunica & Willianne, op straat)
- Dordrecht (Willianne, met gatekeeper op straat)

7. Onder welke voorwaarden mogen de jongeren de lijst invullen:

- Zij hebben een plek om te wonen (geen zwerfjongere)
- Marokkaanse achtergrond (mag ook half Marokkaans zijn)
- Ouder dan 16, onder de 21

8. Beloning invullen vragenlijst

In eerste instantie zullen de jongeren niet beloond worden voor het invullen van de vragenlijsten. Mocht het nodig zijn kunnen we naar verloop van tijd kijken naar het eventueel belonen met energy drink.

9. Praktisch aankopen:

- Clipboard
- Zorgen voor genoeg vragenlijsten als je de straat op gaat
- Pennen